

славнозвісний **Вінстон Черчілль**. Запропоновані також різні моделі успішної держави. Очевидно, що у кожній з них повинні бути визначені чіткі категорії оцінки та зрозумілий кінцевий результат. Дозволю собі це відобразити з позиції системного аналізу:

<i>Вхід (умови)</i>	<i>Модель держави, у т.ч. успішної</i>	<i>Вихід (очікування)</i>
-------------------------	--	-------------------------------

Що можна сказати про Україну як державу?

На «вході» маємо достатні ресурси в багатьох галузях економіки та великий кадровий потенціал. Можна навести приклади значних покладів рідкоземельних елементів в Україні – літій, марганцю, знаменитих чорноземів тощо. А весь світ давно переконався у спроможності українських учених досягати світових вершин у певних галузях науки та технології. Отже, на вході системи у нас все здається більш-менш пристойним.

І що ми прагнемо отримати на «виході»? Систему-консолідацію суспільства, самоідентифікацію громадян, соціальні та економічні здобутки, надійний захист наших прав та свобод тощо.

Тепер декілька слів про нашу українську модель держави та критерії успіху, серед яких вважаються основними: **довготривалість результатів** (декілька поколінь): **ефективність** (результат вартий затрачених зусиль). На жаль, тут нам нема чим похвалитися. Україна – молода держава, яка ще не створила власної остаточної моделі, здебільшого копіюючи та пристосовуючись до інших моделей. Тому і наші мрії про успішну українську державу сьогодні виглядають досить проблематичними. Чомусь так відбувається, що наше суспільство консолідується тільки у скрутні часи при надзвичайних ситуаціях (як зараз в умовах воєнного стану). За умов сталості нашої політичній та державній еліті подобалося так би мовити *«перетягувати канат»*, а не тягти в один бік – побудови успішної української держави.

І що нам робити? Напевно, згідно з В. Черчіллем, крок за кроком, долаючи перешкоди, формувати культуру успіху. Український ідеал успіху – у досягненнях. На жаль, на цьому шляху нас чекає багато випробувань. Наші громадяни досі ще покладають завеликі сподівання на «владу», забуваючи, що влада може бути успішною тільки завдяки комунікації з суспільством та її громадськими організаціями (на відміну від Європи у нас тільки 20 % громадян беруть участь у таких організаціях).

Не могу не торкнутися моєї улюбленої теми про пріоритетний розвиток освіти, науки та культури, що є умовою успішної держави та стимулом політичних та соціально-економічних змін у суспільстві. У журналі «Світогляд» (№ 5, стор. 1) я навів дві аксіоми щодо взаємовідносин науки та держави. На жаль, за всі роки незалежності наша верховна влада не приймала до уваги ці аксіоми.

Сьогодні війна ще раз нагадала всім нам, що запорукою успішності виступатиме **синергія у ланцюжку: освіта-бізнес-держава**.

На кінець, не могу не відзначити наші позитиви, а саме: маємо декілька **точок неповернення**, які пройшло наше суспільство:

1. **Референдум 1 грудня 1991 року.**
2. **Революції «Помаранчева» 21.11.2004–08.12.2004** (Ні – авторитаризму!) та **«Гідності» 30.11.2013–22.02.2014** (Наш шлях – тільки до європейських цінностей).
3. **Війна 2022 року (Геть від московської тиранії!).**

Отже, незважаючи на всі зовнішні та внутрішні негаразди, у нас залишається наразі тільки один вибір – «бути успішною державою».

Слава Україні! ■

Йосиф Зісельс

громадський діяч, голова Генеральної ради Євроазіатського єврейського конгресу, м. Київ

БУТИ УЧАСНИКОМ ДЕМОКРАТИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ НАРОДІВ

Народ України впродовж сторічч знаходився у полях впливів двох потужних центрів цивілізаційної ідентичності – європейського та євразійського. За останні більш як 100 років кільканадцять народів та країн (від Фінляндії на півночі до Ізраїлю на півдні) зазнали аналогічних з Україною проблем, пов'язаних з процесами переходу від євразійської, авторитарної цивілізації до європейської – демократичної. Це інформаційно-пропагандистські, економічні, міжнародно-політичні та воєнні проблеми.

Перехідні процеси народів від однієї цивілізації до іншої є наслідком трансформації їхньої цивілізаційної ідентичності та поступовим переходом від однієї системи цінностей до іншої, притаманної іншій цивілізації. Цей перехід називається *«модернізацією»*. Світова історія не знає прецедентного випадку, коли з-під впливу східної, жорстокої імперії після 400 років залежності виходила така велика за розмірами слов'янська, православна, постколоніальна, посткомуністична країна та намагалася потрапити до західної демократичної цивілізації. Україна переживає процес модернізації на перетині цивілізаційних ідентичностей. Модернізація нашої країни полягає в тому, що Україна відколюється від східної імперської системи, як брила льоду від айсберга, і починає самостійне існування. Іноді цей процес модернізації супроводжується тимчасовою реставрацією імперій.

Росія сьогодні діє під впливом свого імперського інстинкту. Вона має *«фантомні болі»* після розвалу СРСР і хоче повернути собі те, що вважає втраченим, бо це, на її думку, є рецептом від болю. Ні. Це історія, і модернізація бере своє. Імперії за визначенням мають високий центробіжний потенціал, тому їм доводиться витратити багато сил на самозбереження, і вони з часом виснажуються. Модернізація – це природний процес, а створення імперій – штучний. Жоден штучний процес не може конкурувати за потужністю з природним.

Наведу ідентифікаційну модель євразійського континенту.

Припущення 1. Народи, які впродовж століть проживають поруч, отримують еволюційно спільну цивілізаційну ідентичність та спільну систему цінностей. Європейська та євразійська ідентичність сформувались у другому тисячоріччі н.е. завдяки постійному впливу на групи народів перманентно діючих потужних чинників; клімату, рельєфу, домінуючого образу життя, історії.

Припущення 2. У межах певної ідентифікаційної моделі можна виділити своєрідну умовну «ідентифікаційну матрицю», яка майже детерміновано впливає на генезис як народів, так і цивілізації. Важливою частиною «ідентифікаційної матриці» є система цінностей народів певної цивілізації.

Порівняння систем цінностей зазначених цивілізацій

Європейські цінності	Євразійські «цінності»
Простір свободи без внутрішніх кордонів	Євразійська держава максимально жорстко централізована та ізольована від сусідів
Безпека без внутрішніх кордонів	Пошук внутрішніх та зовнішніх ворогів є безумовним атрибутом євразійської держави
Правосуддя без внутрішніх кордонів	Воля правителя вище будь-яких законів
Верховенство права, правовий простір	Коруптованість та залежність суду від верховної влади
Захист прав людини, зокрема прав дитини	Замість системи особистих прав існує ієрархія особистих привілеїв
Найвищою цінністю європейської держави є людина та її права	Найвищою цінністю євразійської держави є сама держава
Мир, безпека, сталий розвиток Землі	Євразійська держава завжди суттєво воєнізована
Суворе дотримання та розвиток міжнародного права, зокрема дотримання принципів Хартії ООН	Євразійська держава немислима без відчуття якоїсь вищої мети. Ігнорування будь-яких міжнародних правил та законів
Всі силові структури знаходяться під жорстким контролем демократичного парламенту	Гіпертрофовану важливість має таємна поліція, яка знаходиться під повним контролем авторитарної влади
Високо конкурентоспроможна соціальна ринкова економіка	Централізована олігархічна економіка
Соціальна справедливість та соціальний захист, подолання бідності. Повна зайнятість та соціальний прогрес	Величезний розрив між бідними та багатими
Діяльність носіїв верховної влади обмежена законом	Постать носія верховної влади сакральна. Перевибори майже неможливі
Створення оптимальних умов для максимальної само-реалізації будь-якої людини, починаючи з дитинства	Державний розвиток здібностей тільки тих дітей та людей, здібності котрих корисні для підсилення авторитарної держави

Таким чином, перехід України до європейської спільноти народів, окрім багатьох інших аспектів, пов'язаний з дуже важливими ідентифікаційними процесами, зі зміною колективної системи цінностей 40-мільйонного народу. Важливо розуміти, що основний чинник таких цивілізаційних змін є еволюція. Хорошою ілюстрацією згаданих вище процесів є дослідження американського соціолога **Рональда Інгельгарта**, які проводяться вже більш як 40 років майже у половині країн світу.

Логіка, що стоїть за цією схемою Інгельгарта, проста: чим традиційніші суспільства, тим сильніші в них релігійні цінності й цінності виживання. І навпаки, модерні суспільства мають більш (хоч і не завжди) секулярний характер, а їхні громадяни мають більшу схильність до самовираження.

Дивлячись на мапу Інгельгарта легко побачити, що еволюційний шлях багатьох країн демократичної частини світу пролягає від традиційних, релігійних цінностей та цінностей виживання до секулярних цінностей та цінностей самовираження. Цей «шлях» триває по-різному у різних країн, але так чи інакше займає сотні років.

Україна на мапі Інгельгарта знаходиться приблизно на третині відстані від найбільш відсталих країн світу до найбільш розвинених. І це означає, що в нас ще довгий шлях попереду, але еволюція веде нас у демократичну частину людства. Від нас, громадянського суспільства та владних інституцій, залежить як *прискорити наш рух у майбутнє*. ■

Мирослав Маринович

член-засновник правозахисної Української Гельсінської групи,
проректор Українського Католицького Університету,
м. Львів

ВНУТРІШНЯ КОНСОЛІДАЦІЯ НАШОГО НАРОДУ

На перший погляд, ця фраза дещо застаріла: мовляв, «внутрішня консолідація нашого народу» перестала бути «ще не використаним стратегічним ресурсом», бо ми вже його активно використовуємо. Сьогодні цей ресурс є основою нашої сили. Проте якщо все-таки трішки подумати, то зрозуміємо, що ситуація не є аж настільки райдужною.

Те, що ми спостерігаємо сьогодні, можна назвати «явищем суспільного резонансу». Наше громадянське суспільство є горизонтальним, мережевим, тобто складається з численних низових мережевих і різноспрямованих асоціацій. Те, що всі вони в одну мить консолідувалися й набули одного вектора дії, – це справжнє чудо. Не буду згадувати Бога – єдиного Творця таких чудес, – щоб залишитися в руслі світської аргументації, а тому відзначу, що сталося все спонтанно й не за якоюсь командою згори. Творцями цього чудеса не були ні Президент, ні будь-який інший український політик, ні якась громадська організація. Творцем його був увесь український народ, у якому й відбувся оцей миттєвий внутрішній резонанс, а головним «мобілізатором» був ворог.

Світ віддавна знає, що наявність ворога ефективно консолідує людські суспільства, особливо якщо той ворог чинить страхітливі звірства. Такій консолідації потужно сприяє інстинкт самозбереження – чи то особистого, чи групового. Проте у процитованому уривку з Хартії йдеться все-таки не про «об'єднання проти», а про «об'єднання для». Бо в першому випадку головним «консолідатором» є агресор, і тоді отримуємо відому низку псевдоаргументів: творцями Української держави, мовляв, були більшовики, її соборний характер забезпечив **Сталін**, а новітню націю консолідував **Владімір Владімірович**.

Крім того, формула «спільного ворога» як формула національної єдності дуже підступна: справа в тім, що вороги мають прикру тенденцію змінюватися.